

Кинева, Тодорка. **Политическа ориентация на жените в България.** В: „Преструктуриране на политическото и идеологическото пространство в България, Европа и Света”. Издателски комплекс – УНСС, С., 2015, с. 1217-223.

ПОЛИТИЧЕСКА ОРИЕНТАЦИЯ НА ЖЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

ас. д-р Тодорка Кинева

Катедра „Икономическа социология”, УНСС

POLITICAL ORIENTATION OF WOMEN IN BULGARIA

Assist. Todorka Kineva, Ph.D.

Department „Economic Sociology”, UNWE

Анотация

В настоящия доклад се представя политическата ориентация на жените в България. Анализът се основава на данни от национални представителни изследвания, проведени от Агенция „АССА-М” в периода 2009-2014 г. Направен е опит да се проследи общата картина в България, както и влиянието на някои фактори върху политическата ориентация на жените като цяло.

Политическата ориентация на жените е проследена чрез тяхната самооценка за принадлежност и идентичност в политическото пространство и спектър. За тази цел основният „разделител” е декларираното самоопределение на политическата ориентация, разгледана в три основни форми: лява, център и дясно.

Ключови думи: жени, политическа ориентация, ляво, център, дясно, възраст, образование.

Abstract

The political orientation of women in Bulgaria is presented in the paper. The analysis is based on data from national representative surveys conducted by the agency ASSA-M in the period 2009-2014. An attempt to trace the overall picture in Bulgaria is made, as well as the influence of some factors on the general political orientation of women.

The political orientation of women is traced through their self-assessment of belonging and identity in the political space and spectrum. For this purpose, the main „divider” is the declared self-determination of political orientation, viewed in three main forms: left, center and right.

Key words: women, political orientation, left, center, right, age, education.

Политическата ориентация е доста „пикантна” и „пиперлива” категория в съвременния политически и властови, управленски и обществен живот и атмосфера у нас. Темата е дискусийна, а дори и спорна, тъй като все по-често в българската политическа действителност се наблюдава враждебност, спорове и конфликтни ситуации: между управляващи и опозиция; между политически партии; между политици и партийни лидери; между членове, симпатизанти и привър-

женици на различни партии; между политически анализатори и експерти. Тематичният обхват на някои от словесните „боричкания“, често заместващи ползотворната диалогичност и дискусии, често гравитира около това коя партия или коалиция, политика или „политическа посока“, политическа платформа или програма са най-подходящи и благоприятни за българския народ и държава – за тяхното стабилизиране, развитие и в крайна сметка за постигане на стабилност. Дискусионният характер на темата изпъква и сред електората и всички онези български граждани, които не участват пряко и активно в политическия живот, но се интересуват от политиката и управлението на страната, както и от действията на управляващите, касаещи международните отношения на България в европейското и световното политическо пространство.

Какво представлява политическата ориентация?

Често терминът „ориентация“ се използва, за да обозначи и определи дадена посока, местоположение, позиция или направление в географски, икономически, политически, културен, граждански, социален, професионален, личностен план и др. Съществуват множество измерения на ориентацията – в зависимост от равнището, сферата и системата, в която се разглежда, използва и интерпретира.

В случая става дума за ориентацията в сферата на политиката, т.е. политическа ориентация. Тя е непосредствено свързана с политическата култура. Така например Гейбриъл Алмънд и Сидни Верба в своя труд „Гражданската култура“ пишат, че „...терминът „политическа култура“ се отнася до специфично политически ориентации – нагласи към политическата система и различните нейни части и нагласите към ролята на личността в системата”¹. Интересна е постановката на Алмънд за същността на политическата ориентация като изразяваща познания, нагласи и процеса на усвояване и адаптиране към външната ситуация/среда, както и към нормите и ценностите на общата култура и политическата система. Вероятно поради тази интерпретация и възприемане Алмънд и Верба включват в политическата ориентация три съставляващи я измерения: първо, **познавателна ориентация** (свързана с информираността и разбирането на политическата система, с нейните убеждения, задължения и приноси); второ, **афективна ориентация** (свързана с чувствата към политическата система, последователи/съмишленици и дейност); трето, **оценъчна ориентация** (свързана с разсъжденията, мненията и становищата относно политическата система и обекти).²

Политическата ориентация на човек може да бъде представена като изразяваща: първо, позиционирането и ситуирането му в политическия спектър; второ, неговите убеждения, ценности, нагласи и позиции, както и предпочитанията/начина на мислене както за политиката и управлението, така и свързаните с тях въпроси по отношение на неполитиката – икономика, социална сфера, култура и морал, социални процеси и др; трето, принадлежността на човек към дадена политическа идеология, неговата политическа идентичност като цяло.

Цел и емпирична база

Един от спорните въпроси, когато става дума за политическа ориентация, е този за разделението на политическия спектър на ляво и дясно. Тук е мястото да отбележа, че докладът няма за цел да изяснява що е ляво, център и дясно в политически ракурс и да прокарава разграничителна линия помежду им. **Целта** на настоящия доклад е да представи политическата ориентация на българските жени, както и да разкрие част от специфичните профили на жените с лява, цент-

ристка и дясна политическа ориентация – в зависимост от тяхното самоопределяне по този критерий.

За постигането на целта са използвани масиви от данни от национални представителни изследвания (за населението 18-70 г.), проведени от Агенция за социални проучвания и анализи „АССА-М“ през 2009, 2011 и 2014 г.³

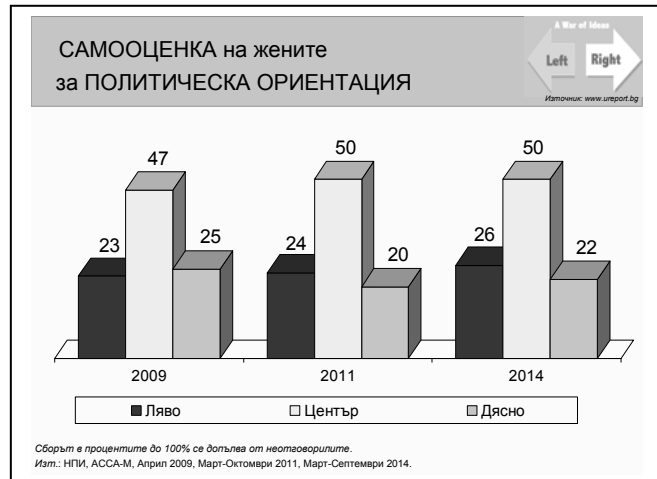
За определянето на политическата ориентация на изследваните жени е използван въпросът „Как определяте своята политическа ориентация?“. Чрез отговорите, респондентите сами се припознават и определят този си тип принадлежност. По същество това е субективна самооценка на жените за политическото им ситуиране; това е субективното им отношение (на декларативно равнище), което ги типологизира в една или друга група. В зависимост от отговорите се формират три основни групи/типажа:

- на **ляво** ориентирани (посочилите *крайно ляво, ляво и по-скоро ляво*);
- **центрист**ки ориентирани (посочилите *център*);
- **дясно** ориентирани (посочилите *крайно дясно, дясно и по-скоро дясно*).

Ляво, център и дясно в България – ориентация на жените

В резултат от икономическите, геополитически и обществени трансформации от последните две десетилетия, настоящата политическа обстановка в България е изключително усложнена и динамична. Вместо политическата система у нас да е адекватна и устойчива (в противовес на икономическата и социална криза), тя е нестабилна и допълнително внася напрежение и смут в българското общество. Липсва политическа стабилност и последователност. Дефицитни в политическата ни реалност са ясните и категорични, при това смислово-рационални предложения, решения и действия на политическите партии и политици по основни проблеми на страната. Неволно ставаме свидетели на това как някои партии „идеологически изневеряват“ на себе си – на идеологията, на ценностите и принципите, на програмите и стратегиите си – понякога „от ден за ден“, сякаш това е нормално. Вследствие на тези необмислени, или може би двусмислени, действия се объркват представите и нагласите на хората за лява и дясна политика, настъпва политико-ценностна дезориентация, а тя от своя страна води до аполитичност, политическо невежество и неграмотност, неинформиран избор и вот.

Въпреки общата политическа нестабилност, у нас се наблюдава **устойчивост в политическата ориентация на жените през последните 5 години (2009-2014)**. Данните от вече цитираните изследвания показват минимални размествания в дяловете. Впечатление прави: първо, стабилността на централното политическо пространство и делът на жените, самоопределили се към него – 47% през 2009 г. и 50% през 2014 г.; второ, затвърждава се тенденция към изравняване на самоопределилите се в лявото и дясното политическо пространство. Дистанцията между ляво и дясно ориентирани в периода 2009-2014 г. се движи в порядъка на 3-4%. Ако през 2009 г., когато световната финансово-икономическа криза започна да „затиска“ българската икономика, 23% от жените са се самоопределяли като принадлежащи към левия политически спектър, а 25% – в дясното политическо пространство, то през 2014 г., когато трябваше да „излезем“ от кризата, се наблюдава минимално разместване – 26% се самоопределят като леви и 22% като десни.⁴

Причините за предпочитанията на половината от жените у нас към центъра, а не към лявото и дясното, могат да бъдат търсени в множество посоки. Категорията „център“ сама по себе си (като същност) е спорна. Кой може да каже къде е центърът? В политическите науки е прието, че центристката философия/идеология е начин на мислене и действие, който е „умерен“, между двете крайности в политическия спектър. Една от причините центризмът да бъде по-често предпочитан, вероятно е свързана с така нар. **умереност на центъра**. За част от хората и лявата, и дясната идеология са „далече“ от тях, техните ценности и нагласи се отразяват в „умереността“ на центъра. Центърът за тях изразява „златната среда“, равновесието и баланса между лявото и дясното, съчетаващ най-добрите практики и принципи от двата политически полюса. Друга вероятна причина е **липсата на достатъчно осезаеми и недвусмислени граници между ляво и дясно**, въпреки заявките на политическите партии. Тази последица е следствие на двузначни и противоречиви (на съответните политически идеологии и партийни ориентации) стъпки, действия и „похвати“, правени както от леви, така и от десни български политически формации и политически фигури през последните две десетилетия. Трето, този избор може да бъде приет и като акт на **„неангажиране нито с ляво, нито с дясно“**, според думите на Анна Кръстева, т.е. центризмът, възприеман като избор, следствие на политическа колебливост и неустановеност, а понякога и на аполитичност⁵.

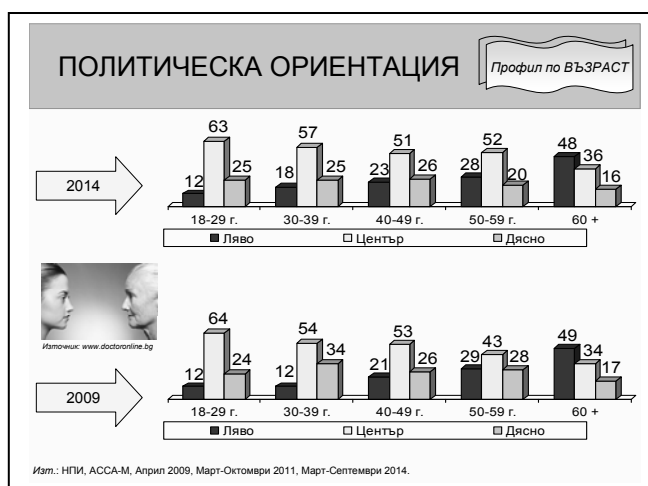
Профили по възраст

Очертават се **съществени различия в политическата ориентация на жените от различни възрастови групи**. Действително, възрастта е един от основните фактори при самоопределяне на политическата ориентация. Разликите между младото и възрастното поколение показват дисбаланс – по-възрастните значително по-често от младите и жените в зряла възраст принадлежат към лявото политическо пространство. Възрастните (60-70-годишните) много по-рядко се самоопределят в центъра (36% през 2014 г.), както и като десни – едва една шеста от тях (16%). Сред младото поколение се наблюдават ниски дялове на ляво ориентирани, за сметка на превеса на привържениците на центристката идеология. Резултатите от 2014 г. показват, че на всеки 10 млади жени 6 (или 63% от 18-29-годишни) се самоопределят в центристкото политическо пространство. Повеќе от половината и от 30-39-годишните (57%), от 40-49 г. (51%), както и от 50-59 г. (52%) също се позиционират в центъра.

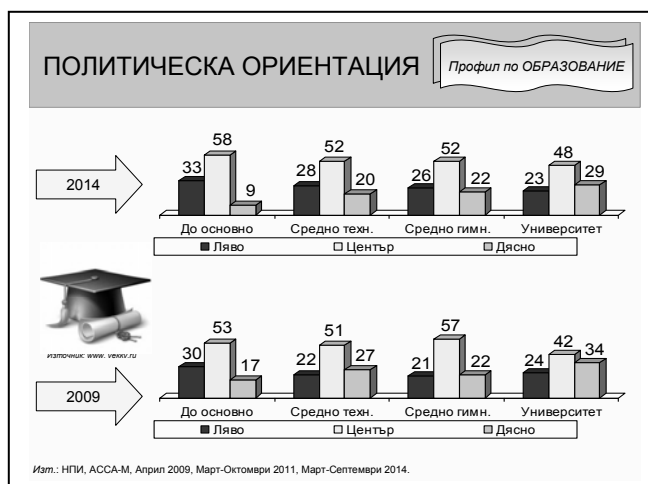
Практически скъсяването на разстоянието в дяловете между ляво и дясно ориентирани се случва при жените в зряла възраст. Данните показват още, че принадлежност към десните заявяват една четвърт от жените (25%) на възраст от 18-49 г., а при жени на възраст 50-59 г. този дял намалява до 20%, за да достигне 16% при жените над 60 г.

Профили по образование

Образованието също е фактор, при който се наблюдават **значителни различия в политическата ориентация на жените**. Така например, предпочитанията към центъра се срещат по-често сред жените с по-ниско образование, отколкото с по-високо. Освен горепосочените причини за по-големия дял на привърженици към центъра, тук може да се добави и страх от ясна декларация на ляво или дясно политическо пристрастие при някои от жените. По-ниското образо-

вание, често водещо до нискоквалифицирана работа или липса на такава, оказва влияние върху политическото пристрастие и неговото деклариране. При някои жени съществува страх ясно да изразят тази си позиция, тъй като има вероятност да пострадат от това (напр. да загубят работа си, да бъдат обиждани и дори дискриминирани). Тук стои и проблемът с конформизма, както и срамът сред привърженици на някои партии, претърпели загуба и провал на избори, т.е. срам от провала на партията и усещането на хората, че са от губещата страна.

На пръв поглед данните разкриват, че с покачване на образователното равнище амплитудата между ляво и дясно ориентираните жени спада. Най-голяма е сред жените с образование до основно, където много по-често се декларира лява ориентация, отколкото дясна. Данните показват, че една трета от жените с ниско образование (до основно) декларира леви предпочитания (33%), 58% – центристски, и само 9% – десни. Ако се възприемат класическите представи за ляво и дясно може да се предположи, че жените с по-ниско образование, работещи по-често нискостатусни и нискоквалифицирани професии, с по-ниски доходи, за разлика от високообразованите⁶ по-често се самоопределят като леви, вероятно защото в условия на пазарна икономика те не са конкурентоспособни на пазара на труда, логично очакват социална защита и помощ от страна на държавата, за да могат да живеят добре, искат социално равенство, сигурност и грижа за тях.

Данните от изследванията показват, че политическата ориентация, освен от възрастта и образованието, се влияе и от социалната принадлежност, общността и атмосферата у дома на жените. Профилираната картина, представена в таблицата, представя по-задълбочен поглед.

Профилни характеристики на жените спрямо декларираната политическа ориентация⁷			
	Ляво	Център	Дясно
СОЦИАЛНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ			
Работници	28	55	17
Служители	27	46	27
Частен бизнес	19	57	24
Интелигенция	23	47	30
ОБЩНОСТ			
Българи	27	49	24
Турци	16	77	7
Роми	31	63	6
АТМОСФЕРА В ДОМА			
Напрегната и нервна	26	65	9
Изпълнена с безразличие	21	57	22
Общо взето спокойна	27	52	21
Спокойна и приятна	24	49	27
Живее сама	35	40	25

Резултатите от 2014 г. показват, че при турците и ромите дяловете на центристски ориентирани жени са значително по-високи от средните, както и по-големи амплитуди между ляво и дясно ориентирани, за разлика от данните, отнасящи се за българите. Превесът на ляво над дясно ориентирани жени се среща по-често сред жените-работници в производството, търговията и услугите; сред живеещи в напрегната и нервна домашна атмосфера (като леви се самоопределят 26%, а като десни – 9%), както и сред жените, живеещи сами – 35% от тях се самоопределят като леви, 40% се позиционират в центъра и една четвърт (25%) са десни. От данните става ясно и това, че превесът на дясно над ляво ориентирани жени е по-често сред жените-предприемачи и имащи собствен/семеен бизнес, служители и професионалисти, принадлежащи към хуманитарната и техническата интелигенция.

Вместо заключение

Въпросът за политическата ориентация е важен не само защото отразява политическите нагласи на хората, а защото ориентира за случващото се в политическия живот на страната, може да улови и отрази изместванията в обществените нагласи относно политическите решения и действия, относно успешната/неуспешната работата на политическите формирания в левия, центристкия и десния полюс на политическия спектър и т.н.

Разгледаната проблематика повдига допълнителен интерес относно това на какво се основа изборът на политическа принадлежност, или казано с други думи, „как хората определят политическата си ориентация?“. Отговорът на този въпрос може да се получи след детайлно проучване на: първо, дали е информиран и аргументиран избор, т.е. се основава на познания за политическата теория и философия, идеологии, парадигми, течения, системи, програми и др. в политиката; второ, дали изборът се базира единствено на наблюдения от „политическата практика и реалност“ и създадения „образ“ и действия на политическите формирания в лицето на партиите/коалициите у нас; трето, дали е избор, следствие на директно участие, ангажираност и активност в партийно-политическия живот; четвърто, дали е унаследен избор, т.е. политическата ориентация се предава от поколение на поколение в семейството; пето, дали декларираната политическа ориентация се основава на личностни съображения, страх, манипулация и др. Но всичко това е предмет на допълнително изследване на проблематиката.

Цитирания и бележки

¹ АЛМЪНД, Г. и С. ВЕРБА. *Гражданската култура*. Изд. „ГАЛ-ИКО“, С., 1998, с. 35.

² АЛМЪНД, Г. и С. ВЕРБА. *Цит. съч.*, с. 37. ALMOND, Gabriel A. *Comparative Political Systems*. In: *The Journal of Politics*, Vol. 18, No 3, 1956, p. 396. Достъпно на www.jstor.org.

³ Това са изследвания, в които са регистрирани обективни характеристики и субективни мнения, нагласи и ценности по проблематиката на настоящия доклад. Важно е да се отбележи, че изводите се базират върху редуциран обем на извадките на съответните изследвания – отнасят се само за жените. Използват се масиви от НПИ, проведени: 1) през Април 2009 г. Реализирана извадка – 3 458 души. Редуциран обем на извадката – 1 752 жени; 2) в периода Март-Октомври 2011 г. Обща реализирана извадка – 9 117 души. Редуциран обем на извадката – 4 899 жени; 3) в периода Март-Септември 2014 г. Обща реализирана извадка – 5 383 души. Редуциран обем на извадката – 2 762 жени.

⁴ За информация – общата картината при мъжете е доста близка. През 2009 г. 21% от мъжете се самоопределят като леви, 44% – центристи и 29% – десни. Данните от 2014 г. показват: леви – 23%; център – 49%; десни – 25%.

⁵ КРЪСТЕВА, Анна. *Бизнес център, или как (не) се прави политика*. В: сп. „Тема“, бр. 36(307), 10-16.08.2007. Достъпно на <http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=19&aid=322>.

⁶ Високото образование е една от важните стъпки за еманципиране на жената. По-високото образование е основа за намиране на по-висококвалифицирана и високостатусна, по-добре заплатена работа. А това, от своя страна, дава възможности за повече избори в личностния и професионален живот, и в крайна сметка спомага за постигане на определена степен на независимост.

⁷ Данните са от масив 2014 г.

Използвана и цитирана литература

1. АЛМЪНД, Г. и С. ВЕРБА. *Гражданската култура*. Изд. „ГАЛ-ИКО”, С., 1998, с. 35.
2. ALMOND, Gabriel A. *Comparative Political Systems*. In: *The Journal of Politics*, Vol. 18, No 3, 1956, pp. 396. Достъпно на www.jstor.org.
3. КРЪСТЕВА, Анна. *Бизнес център, или как (не) се прави политика*. В: сп. „Тема”, бр. 36(307), 10-16.08.2007. Достъпно на <http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=19&aid=322>.

Използвани емпирични изследвания

1. АССА-М. Национални представителни изследвания, проведени през:
 - Април 2009 г.
 - в периода Март-Октомври 2011 г.
 - в периода Март-Септември 2014 г.